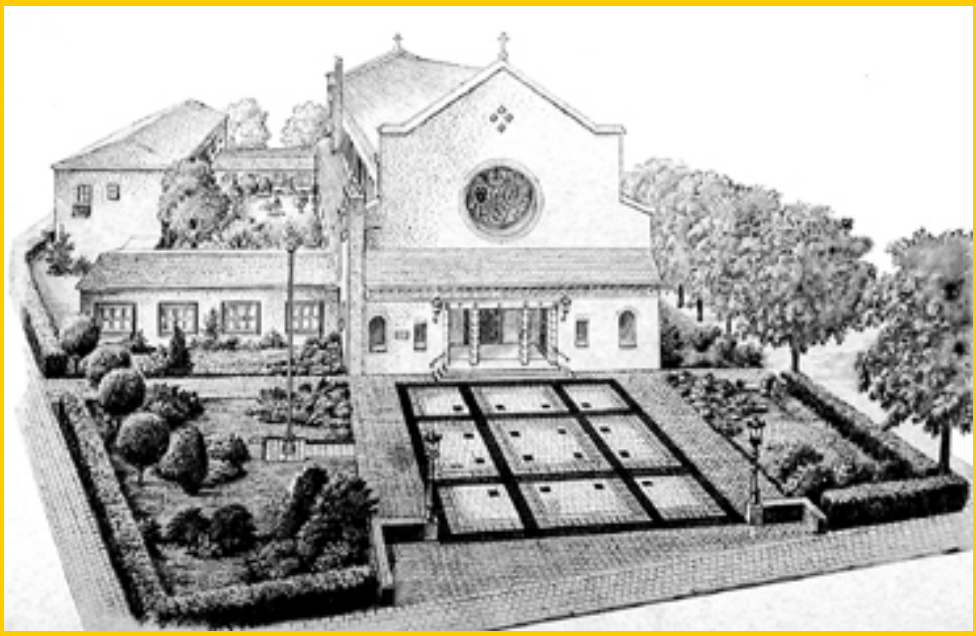
KLEINE GESCHIEDENIS bij het GOUDEN FEEST

ST.DOMINICUS KERK

1951 2001

OOG IN AL, WIJK en PAROCHIE

Door Ton H.M. van Schaik en Otto Vervaart

JUBILEUMUITGAVE van GESPREK

Colofon

Uitgave:	St.Dominicusparochie Redactie GESPREK Palestrinastraat 1 3533 EH Utrecht tel: 030 2935245
Auteurs:	Ton H.M.van Schaik en Otto Vervaart
Ontwerp kaft:	Jauna Sanchez Tócòn
Datum:	november 2001

Oog in Al, wijk en parochie

Kleine geschiedenis bij het gouden feest van de St.Dominicuskerk 1951-2001

Kaart van Utrecht en de stadsvrijheid (fragment); Casper Specht, 1696

Bron: Het Utrechts Archief

Inhoudsopgave

1. Oog in Al, van landgoed tot stadswijk 1
2. Van “Bataafsch Tempe” tot “een wandeling op zondag” 1
3. Aan de rand van het hart van Nederland 3
4. Speelbal van architecten 4
5. De Dominicus: van Mariaplaats naar Oog in Al 5
6. Voor de "minvermogenden" 6
7. Parochie opgeheven, parochianen genegeerd 8
8. Aanvaring met een buurtparochie 9
9. De kerkwijding 11
10. Oog in Al en de opwinding in Huissen 13
11. Over het Maria-altaar 15
12. Het altaar van de vakbond St. Eloy 17
13. St. Dominicus uitgebeeld 19
14. Een wandeling langs bijzondere ramen 20
15. Een heilige Familie uit Haarlem 21
16. De wijk in 50 jaar: 1951-2001 23
17. De afgelopen twintig jaar in de parochie 25
18. De toekomst in 28
19. Gebruikte literatuur 30

1. Oog in Al, van landgoed tot stadswijk

Wie de nieuwe stadsgeschiedenis van Utrecht, *"Een paradijs vol weelde"* (Utrecht, 2000), ter hand neemt, ziet op de omslag een schilderij met een fraai gezicht op de stad Utrecht te midden van golvende weiden. De schilder Joost Droochsloot heeft het rond 1665 zeker geïdealiseerd, maar hij is niet eens zo ver van de werkelijkheid afgeweken. Dit uitzicht had Everard Meyster in gedachten toen hij bij Utrecht een buiten liet bouwen. In 1661 had Meyster (circa 1618-1679) de Amersfoorters voor schut gezet door hen de kei bij de Amersfoortse Berg naar hun stad te laten slepen. Het leek hem beter om Amersfoort achter zich te laten, waar hij een landgoed met de merkwaardige naam Doolomberg had bewoond. Op de koepel van dit pand troonde de IJdelheid, en men had er uitzicht op "het schoon Oog in Al, van 't Doolombergsch gezicht".

Everard liet in zijn Utrechtse jaren kort achter elkaar twee huizen bouwen. Huize De Krakeling (1662) in de Keistraat draagt nog steeds de krakeling aan de voorgevel. Aan de westkant van Utrecht verrees in 1664 langs de toen net gegraven Leidse Vaart –nu de Leidse Rijn- een nieuw landhuis Oog in Al. Everard heeft ongeveer het uitzicht op de stad gehad als op het genoemde schilderij. Hij verwachtte echter meer: in die jaren werkte burgemeester Hendrik Moreelse namelijk aan uitbreidingsplannen, waarvan uiteindelijk alleen de Kruisvaart - achter de Croeselaan - en de Leidse Vaart tot stand zijn gekomen. Zelf lanceerde Meyster in 1669 een plan om Utrecht door een kanaal te verbinden met de Zuiderzee, de "Eemse Zeevaart", want het kanaal zou de Eem kruisen. De veelheid en inventiviteit van zijn plannen en zijn kleurrijk gedrag leverden hem bij zijn tijdgenoten de bijnaam op van *dolle jonker*.

De naam Oog in Al nam Everard over van zijn eerdere Amersfoortse landhuis Doolomberg. Dit moeten we ons voorstellen als een lusthof in de stijl van de antieken, in de verte vergelijkbaar met de Villa Hadriana bij Tivoli ten zuiden van Rome, waar keizer Hadrianus landschappen, gebouwen en kunstvoorwerpen uit heel het Romeinse rijk had laten nabootsen. Meyster was gefascineerd door de klassieke Oudheid. In die belangstelling stond hij in zijn tijd niet alleen. De geleerden uit de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden genoten internationale roem vanwege hun gedegen kennis van de Griekse en Romeinse geschiedenis. Oog in Al is op te vatten als een letterlijke vertaling van het Griekse woord *panorama* of uitzichtpunt.

2. Van "Bataafsch Tempe" tot "een wandeling op zondag"

Een arcadische plek, een lieflijk oord als het legendarische dal van Tempe in Griekenland, stond Everard voor ogen. Wat zag hij nog meer vanuit zijn pand behalve het uitzicht op de aloude stad Utrecht? Zijn huis stond in de Hoge Weide, die samen met de Lage Weide in de middeleeuwen de stadsweide van Utrecht had gevormd. Bij Oog in Al kwamen aan de zuidkant de grenzen samen van de polder Papendorp en het buitengerecht Lijnpad. Oog in Al lag, wel zo verstandig van Everard Meyster, net buiten de stadsvrijheid, het gebied waarbinnen men onder de rechtspraak van de stad Utrecht viel. De huidige Everard Meysterlaan

volgt het tracé van de Groenedijk, de zuidgrens van de Hoge Weide. Aan de westkant van het Amsterdam-Rijnkanaal draagt de Groenedijk nog steeds zijn oude naam tussen de nieuwbouw van Leidsche Rijn. De Groeneweg aan de oostkant van Oog in Al heette vroeger ook Groenedijk.

Min of meer binnen het directe gezichtsveld van Oog in Al lagen ook andere buitens. Groenendaal lag in de buurt van de kruising tussen de Leidse Rijn en de Croeselaan. In de achttiende eeuw was er een pannenbakkerij, met twee ovens en arbeiderswoningen. Een eeuw later is het huis aangepast aan de smaak van de tijd. In 1938 werd het gesloopt voor de aanleg van de Croeselaan en de Graadt van Roggenweg.

Dichter bij het huis Oog in Al liggen de buitens Rhijnlust en Welgelegen. Rhijnlust is van oorsprong een achttiende-eeuws huis, verborgen achter een façade uit de negentiende eeuw. Tot aan het begin van de vorige eeuw woonde daar de familie Duyvené de Wit. In 1957 kwam de Rijks Hogere Tuinbouwschool in het gebouw. Ongeveer tien jaar geleden verliet deze school het sterk verwaarloosde pand. De huidige bewoners hebben het zo goed als mogelijk weer op orde gebracht. Dit pand naast het Cultureel Centrum is na de sloop van de hoge bakstenen muur weer goed zichtbaar in het groen.

Chalet Den Hommel in de jaren dertig

Welgelegen staat op de plaats van een boerderij, De Oude Hofstede. Verschillende adellijke families bouwden in de achttiende eeuw aan een buiten, dat vanaf 1803, toen Gerrit ’t Lam Vos een nieuw huis liet neerzetten, de naam Welgelegen droeg. In 1818 wordt hij ook de eigenaar van de nabij gelegen

herberg Den Hommel, ook wel ’t Hommeltje geheten. Er werd een bos aangelegd, waarvan achter het huidige appartementencomplex nog steeds een aantal bomen resteert. In 1920 kocht de gemeente Utrecht Welgelegen en Den Hommel. Men legde er een sportterrein aan. Het huis bleef nog bewoond totdat gedurende de Tweede Wereldoorlog de Duitsers van hieruit marineoperaties op de Atlantische Oceaan leidden. Na de oorlog huisvestte het pand een bejaardenhuis. Naast het oude pand in het midden dat in oude staat behouden bleef, werden twee lage vleugels aangelegd. Velen herinneren zich nog de schapen in de wei voor het huis. Zo’n vijftien jaar terug kocht een particuliere vereniging het pand en liet het ombouwen tot een complex voor seniorenwoningen, Park Welgelegen.

De boerderij ’t Hommeltje kennen oudere bewoners van Oog in Al nog als het chalet-restaurant Den Hommel, op de plek van het Ibishotel. Zo rond 1900 ging een zomerse wandeling dikwijls niet verder dan deze uitspanning, waar het goed toeven was. Je had dan een heel eind gelopen, en een biertje ging er best in. Memoreren we ten westen van Oog in Al nog het Huis Voorn bij de Stadsdam in de Leidse Rijn. Verscholen in het groen staan nog twee duiventorens van dit landhuis.

3. Aan de rand van het hart van Nederland

Tussen 1670 en 1900 heeft de ontwikkeling van Utrecht niet stilgestaan. Eind zeventiende eeuw zagen de Staten van Utrecht in dat het onderhoud van wegen en jaagpaden de economie zou stimuleren. Het aloude pad langs de Leidse Rijn was één van de vele paden die verbetering behoefden. Het mocht niet verhelpen dat de Republiek langzamerhand veel van zijn glans verloor. Utrecht was tussen 1770 en 1780 weliswaar de stad waar de Patriotten hun revolutionaire ideeën het krachtigst uitten, maar over het geheel genomen verliep het getij voor de stad. De Franse bezetters lieten in 1813 de stad verarmd achter. Onder het lange bewind van burgemeester Asch van Wijck begon Utrecht zich langzaam te herstellen. De vaart op Duitsland, de zogeheten Keulse Vaart, nam na 1850 dermate toe dat de oude verbinding naar de Lek via de Vaartse Rijn niet meer toereikend bleek.

Het aloude plan voor een kanaal langs of bij Utrecht werd eind negentiende eeuw uiteindelijk uitgevoerd, nadat elders kanalen als de Zuid-Willemsvaart, de Nieuwe Waterweg en het Noordzeekanaal waren gereed gekomen. Polderjongens van overal, metselaars uit Noord-Brabant en steenhouwers uit Duitsland en België werkten aan het Merwedekanaal dat tussen 1889 en 1892 werd gegraven. De draaibrug bij de Munt is nog de enige originele brug in dit kanaal. Aan de vrachtvaart op Duitsland herinnert nog de Keulsekade. Men zag geen bezwaren tegen de ligging ver buiten het centrum van de stad. Enkele jaren later kon men met de tram tot het eindpunt aan de Leidsekade bij de Abel Tasmanstraat in de nieuwe wijk Lombok komen. Aan de Leidseweg waren rond 1898 inmiddels de karakteristieke herenhuizen verrezen, waaronder het pand De Uitkijk met het erkertorentje. Na het verlaten van het oude Ceciliaklooster aan de Oudegracht bij de Jansbrug, de plek van het hoofdpostkantoor, kwam de Rijksmunt in 1910 aan de Leidseweg. Men verbaasde zich erover dat mensen zo dicht bij de Munt gingen wonen, zo ver van de stad!

4. Speelbal van architecten

In 1903 werd de nieuwe Antoniuskerk met haar ranke italianiserende toren ook voor de weinige bewoners van Oog in Al de parochiekerk. In die jaren groeide Utrecht enorm op de vleugels van een gunstige economie. In 1908 verrees het gebouw van een sojafabriek aan het Merwedekanaal. De Eerste Wereldoorlog gooide roet in de grootse uitbreidingsplannen van het gemeentebestuur. Bekende architecten kregen met Oog in Al te maken. H.P.Berlage, de vernieuwer van het Nederlandse denken over architectuur, en ir. L.N.Holsboer, directeur van gemeentewerken, maakten tussen 1917 en 1921 een sterk gestructureerd plan. De wijk Oog in Al nam hierbij een prominente plaats in, zoals op de fraai uitgevoerde ontwerpkaart goed is te zien. De wijk is vanaf het Van Diepenbrockplein tot aan de Beethovenlaan vrijwel ongewijzigd naar dit plan uitgevoerd.

Een paar straten verderop werkte een andere architect, P.J.C.Klaarhamer, die in deze jaren samenwerkte met Gerrit Rietveld (1888-1964). De Mozartlaan, de Wagnerlaan en de J.S.Bachstraat komen van hun tekentafel. Tussen 1924 en 1936 kwamen deze straten gereed. Rietveld zelf woonde enige jaren aan de J.S.Bachstraat 11. De vier witte huizen aan de Schumannstraat 13-19 uit 1932 zijn duidelijk verwant aan het Rietveld-Schröderhuis in de Prins Hendriklaan. Rietvelds huizen zijn enigszins berucht om de matige afwerking van de constructie, maar sinds enkele jaren zijn deze huizen weer in volle glorie te zien. In 1923 wordt het buiten Oog in Al omgebouwd tot een theehuis. Het jaar erop wordt het park rond het buiten gewijzigd en vergroot tot het Park Oog in Al zoals het er nu nog ligt.

Eind jaren dertig liet Defensie een nieuw hospitaal bouwen in de driekwart lege wijk. Het was de bedoeling het vermolmde Centraal Militair Hospitaal aan de Catharijnesingel te verlaten. Dat zou overigens nog decennia duren… Tot aan de Beethovenlaan had de wijk toen al grotendeels zijn definitieve vorm gekregen. Aan de noordkant van de wijk waren slechts gedeelten van de Racinelaan en de Goethelaan gereed. Een bewoner van het eerste uur, de fysiotherapeut Imhoff die in 1927 in Oog in Al kwam wonen, vertelde dat je vroeger tot aan Vleuten kon kijken eer je bebouwing zag. Over de sluizen kon je het Merwedekanaal oversteken naar de Groeneweg. De tuin van de familie Van den Berg aan de Racinelaan heeft in de verhalen legendarische afmetingen aangenomen, maar ook nu beschikken de scouts tussen deze straat en de Molièrelaan over een flink terrein. Voor de artsen van het Militair Hospitaal verrezen na 1935 de nodige woningen, onder andere in de Von Weberstraat en de Beethovenlaan. De directeur betrok een herenhuis aan de Petrarcalaan (nr. 34) dat in 1937 gereed kwam. In april 1940 gingen de deuren van het toentertijd uiterst moderne ziekenhuis open.

De Duitsers wisten in mei 1940 meteen waar zij onder andere hun intrek zouden nemen. Het nieuwe ziekenhuis kwam hen uitstekend van pas. Zij vorderden Welgelegen als commandocentrum voor de Kriegsmarine. Even verderop, in wat tot 1954 de gemeente Oudenrijn was, lieten ze een grote stafbunker bouwen, die de dienst Bescherming Bevolking na de oorlog zou gebruiken. In Park Oog in Al verrees eveneens een bunker. In het andere huis, vrijwel direct naast de bunker,

zouden onderduikers een schuilplaats hebben gevonden. Tijdens de oorlog lag dit volkomen verstopt in het groen. Het verhaal dat admiraal Dönitz aan de Petrarcalaan heeft gewoond, behoort tot de Oog-in-Alse folklore, maar het blijkt niet te kloppen. Wel is hij ooit in het commandocentrum van de U-boten (in het Militair Hospitaal) geweest. Dat moet vóór 1942 zijn geweest.

Na de oorlog leed het geen twijfel dat Oog in Al tot zijn huidige omvang zou uitgroeien. De eerste jaren ging dat stukje bij beetje. Curieus genoeg was daarover zelfs tijdens de oorlog al nagedacht. Aan de andere kant van de Lessinglaan, soms nog De Halve Maan genoemd naar een oude boerderij, mogelijk de boerderij langs het Merwedekanaal van waaruit gemeentelijk groenonderhoud wordt verricht, zou ook een wijk komen. De straten dragen nog steeds opvallend de namen van Duitse schrijvers als Von Kleist, Grimm en Herder, namen die in 1943 zijn vastgesteld.

Dit is ook het moment om de katholieke parochie in beeld te brengen, omdat daarover tijdens de oorlog druk is nagedacht. Maar het verhaal begint al bij haar voorganger en naamgenoot, de Dominicus aan de Mariaplaats, links naast het vroegere Johannes de Deo-ziekenhuis, nu conservatorium.

5. De Dominicus: van Mariaplaats naar Oog in Al

Gezien de relatief korte bestaansperiode van onze Dominicusparochie is het Rijke Roomse leven haar onthouden of bespaard gebleven, werkwoord naar keuze in te vullen. Onze parochie in een Utrechtse buitenwijk is de rechtstreekse voortzetting, zij het met een onderbreking van twaalf jaar (1939-1951), van de binnenstadsparochie van St. Dominicus (1855-1939), die weer een voortzetting was van de "statieperiode" van de schuilkerken. De paters dominicanen hadden zo'n schuilkerkje aan het einde van de Nieuwegracht, waar het "Onder de linden" heette (nu is er nog de Lindenbar) en daarna achtereenvolgens aan het Dorstige Hartsteegje en de Walsteeg. Uit die laatste statie is de parochiekerk aan de Mariaplaats voortgekomen. Dat wil zeggen: de voorgevel met de twee imposante torens stond aan de Mariaplaats, maar de mensen bleven hardnekkig spreken van "de Walsteegkerk".

Omdat bij de Gemeentelijke Archiefdienst de inventarissen van de zes stadsparochies van 1855 zijn uitgegeven, kunnen we ons nu een goed beeld vormen van het katholieke leven, zoals zich dat in de oude Dominicusparochie vanaf het midden van de negentiende eeuw tot aan de Tweede Wereldoorlog heeft ontplooid. De periode tussen de beide wereldoorlogen vormt kwantitatief zeker het hoogtepunt.

Boven de hoofdingang van de kerk stond in grote gouden letters het dominicaanse devies: "Laudare, Benedicere et Praedicare": Lofprijzen, Zegenen en Prediken. En preken deden ze, de predikbroeders, zoals de originele naam van de dominicanen luidt. Omdat ze nog geen geluidsinstallaties en versterkers hadden, stond de monumentale en rijk bewerkte preekstoel hoog boven de kerkgangers midden in het kerkgebouw.

De paters trokken publiek tot ver buiten de parochiegrenzen. Massa-amusement bestond nog niet en de predikanten hadden toen de functie van de cabaretiers en

de populaire t.v.-sterren van nu. De preken op dinsdagavond in de Dominicus ter ere van de heilige Antonius waren befaamd en leven bij sommige hoogbejaarden nog in de herinnering. De devotie tot die populaire heilige, de "patroon van de verloren zaken", was vanuit die kerk al vanaf 1807 gepropageerd, en wie op zijn feestdag (13 juni) de Walsteegkerk bezocht, verdiende daarmee speciale aflaten. Dat was allemaal het werk van de "Vrome Vereniging van St.Antonius van Padua", die in 1896 werd opgericht.

Merkwaardig is, dat in de huidige parochiekerk nog steeds een bescheiden Antoniusbeeldje te vinden is, zij het wel heel dichtbij de uitgang. Maar Antonius had niet het monopolie. Sinds 1917 bestond ook een "Vriendenkring ter eere van het Allerheiligste Sacrament", er was een Aartsbroederschap van het H.Hart van Jezus, een St. Joseph-Vereniging, een Broederschap van de H. Barbara en natuurlijk een Congregatie van de H.Familie. En dan is nog niet de Derde Orde van St.Dominicus genoemd, die natuurlijk door de paters van harte gestimuleerd werd. Het kon niet op en er was voor iedereen wel een kring van zijn of haar gading.

Al die clubs en clubjes voorzagen in die jaren vóór 1940 in een sociale behoefte en hadden buiten de vroomheid ook gezelligheid te bieden. En zonder de talloze reismogelijkheden van vandaag de dag moet de jaarlijkse bedevaart naar het martelveld in Den Briel ook een welkom uitstapje zijn geweest. Onder de martelaren van Gorcum, die daar in 1572 de dood vonden, was ook een dominicaan: Jan van Keulen, pastoor te Hoornaar, die op het laatste moment aan de groep werd toegevoegd.

Er bestond in de parochie ook een bijzondere band met het beeld van Onze Lieve Vrouw van Renkum, dat een tijdlang in de kerk aan de Walsteeg had gestaan. Via Jan Eloy Brom kwam het later weer in Renkum terug. Naar Renkums "Onze Lieve Vrouw van Toevlucht", zoals hier haar titel luidde, werd ook jaarlijks een bedevaart ondernomen.

Wat de geestelijke vruchten van al die verenigingen en processies zijn geweest, valt moeilijk te zeggen. Dat ze goed in de markt lagen is te begrijpen. Geld om op vakantie te gaan was er niet en met zo'n bedevaart combineerde de mensen het "nuttige" met het aangename. In de verenigingen hadden de katholieken uit de binnenstad gelegenheid om bij te praten en de opgroeiende jongens en meisjes konden er elkaar in rooms verband tegenkomen. Daardoor werden de zogenaamde "gemengde huwelijken" voorkomen en dat was al een heel voornaam ding in de zielzorg van de parochie.

6. Voor de "minvermogenden"

Het groepje dominicanen aan de Mariaplaats had het er rond 1860 maar moeilijk mee. De generaal van de orde wilde hen tot een kloostergemeenschap maken, maar de paters verwachtten daar in de stad van de antipapistische Aprilbeweging niet veel goeds van. Uit vrees voor opspraak weigerden ze zowel op straat als binnenshuis (!) hun habijt te dragen, totdat ze er tenslotte door het algemeen kapittel toe gedwongen werden.

Onze paters in Oog in Al liepen tot aan hun vertrek in 1992 thuis meest in hun roomwitte habijt, buitenshuis waren ze in burger. De laatste keer dat we een dominicaans gezelschap buiten het habijt zagen dragen was op een zondagochtend in mei 1985, toen tijdens het pausbezoek een viertal protesteerde tegen het tijdelijke publicatieverbod voor Leonardo Boff. Dat was in een huis waar veel morele steun werd gegeven aan de communistische regimes in het vroegere Oostblok, vooral dat in de DDR, vriendelijk gezegd een nogal eenzijdige actie. Maar de foto van de vier, staande op het bordes van Tolsteegsingel 33, ieder met een groot portret van Boff, kreeg ruime verspreiding en dat was de bedoeling.

In de stad Utrecht is voor één dominicaan een afbeelding (in habijt) aangebracht, en wel voor pater Dominicus van Zeeland (1806-1892), gedurende 27 jaar pastoor aan de Walsteegkerk. Hij staat op een plaquette, vervaardigd door Gerard Harder, die is aangebracht midden in het Sterrenhofje, gelegen tussen de Nicolaas Beetsstraat en HGB 3 van de Spoorwegen, oftewel "de inktpot". Links van de geportretteerde is een gestileerde fakkel te zien, vast embleem van de orde der predikbroeders, waarvan het wapen rechts is aangebracht.

Die pater Van Zeeland was een echte mannetjesputter. Hij stichtte in 1848 de congregatie van de zusters dominicanessen van Neerbosch, legde in Nijmegen de grondslagen voor het Dominicuscollege en richtte in Utrecht "de Liefdadige Vereniging van de H. Joseph" op, die het complex huisjes aan het Sterrenbos ging exploiteren. Door zijn contacten met het R.K.Armbestuur kreeg Van Zeeland een goed inzicht in de abominabele woonomstandigheden van de armen. Voor alle zes parochies samen waren er in heel de stad niet meer dan 20 woningen beschikbaar en die waren vochtig, ongezond, slecht gelegen en in deplorabele staat. Er werd besloten een aantal nieuwe woningen te bouwen. Dankzij een anonieme gift van ƒ 5.000,-- gedaan door een bejaarde onbekende, kon een stuk grond worden aangekocht aan de Kromme Rijn.

Maar de pastoor van de parochie vreesde dat er door die concentratie van armen zedelijke wantoestanden in zijn territorium zouden ontstaan. Hij kreeg de bisschop op zijn hand en daarmee was de zaak voorlopig afgeblazen. In 1872 werd het een project van de zes stadspastoors gezamenlijk. Maar daarvan trokken er zich vijf terug: alleen die van de Dominicus bleef over. Naar de redenen die de overigen ertoe brachten hun medewerking in te trekken kunnen we slechts gissen; de pastoors waren niet gewoon verder te kijken dan hun parochiegrenzen.

In 1873 werd de Sterrenhof gebouwd in de vorm van een hoefijzer. De drie blokken van elk twee bouwlagen werden onderverdeeld in 14 woningen. Het complex is opgetrokken in een romantisch-classicistische stijl en ruim opgezet met een grasperk in het midden. Het is een prachtig voorbeeld van 19de-eeuwse sociale woningbouw, dat daardoor volgens bouwhistorici ook monumentale waarde heeft gekregen. In het beheer ervan hebben altijd dominicanen een aandeel gehad, totdat het hele huizenbestand (er waren nog enkele panden, o.a. aan de Daalsedijk) in 1976 werd verkocht aan de Gemeente. Er hebben heel wat "minvermogenden" tegen voor hen haalbare huren op een prettige wijze gewoond. In 1991 werd het hofje op de gemeentelijke Monumentenlijst geplaatst.

7. Parochie opgeheven, parochianen genegeerd

De sluiting en afbraak van de Utrechtse Dominicuskerk aan de Mariaplaats in 1940 ging niet zonder slag of stoot. De geheimzinnigheid waarmee de autoriteiten de zaak trachtten af te doen, stootte op een massaal protest van de parochianen. Die gingen ervan uit dat het hun kerk en hun parochie was waar het over ging, en niet de kerk van het bisdom, de pastoor, de orde van de dominicanen of van wie dan ook. In de laatste fase voor de sluiting kwam er iets los van een kerkgevoel van Vaticanum II, al vermoedde niemand in de verste verte dat zoiets twintig jaar later zou worden aangekondigd.

De parochie "aan de Walsteeg", zoals ze nog steeds werd genoemd, bestond uit 2000 communicanten.In de kerk waren 1200 plaatsen, die op hoogtijdagen allemaal bezet waren. Er was een gevarieerd verenigingsleven, een sterke liturgie, een actieve missieclub, allemaal met een eigen dominicaans stempel. Bovendien was de begroting van de Dominicus sluitend, wat van de Willibrord en de Catharina toen niet gezegd kon worden. Iets wat de parochianen niet wisten, was dat al in 1934 het bisdom de Antoniusparochie aan de Kanaalstraat aan de orde der dominicanen had aangeboden in ruil voor de Dominicus. De paters hadden dat aanbod toen niet geaccepteerd.

Wat iedereen wel kon weten, was dat het de Willibrord aan de Minrebroederstraat niet voor de wind ging en men verwachtte dan ook dat die parochie zou worden opgedoekt. Maar de nieuwe pastoor daar, Hendrik Th Mets, zocht de oplossing van het probleem in een andere richting: hij vond dat de paters weg moesten van de Mariaplaats, dan zou het de Willibrord vanzelf weer beter gaan. Mets kreeg de aartsbisschop J. de Jong, met wie hij het goed kon vinden - ze waren samen professor geweest op het grootseminarie Rijsenburg - aan zijn kant. Begin 1938 waren de afspraken tussen de Maliebaan en het Albertinum rond: de Dominicus zou worden gesloten en de dominicanen gingen verhuizen naar de Kanaalstraat, waar de wereldheren plaats voor hen zouden maken.

Tegen het einde van dat jaar lazen sommige parochianen dat in De Maasbode, die daarbij de hoop uitsprak dat de geest van de parochie "door de dominicanen zal worden meegenomen naar het nieuwe stadsdeel". Maar de vaste Dominicus-klanten hielden die geest liever aan de Mariaplaats. Zo formeerde zich in december 1938 een comité van 14 vooraanstaande parochianen, met bekende namen als Simonis, Swane en Van Spanje, om de kerk te behouden. Een brief die de heren naar aanleiding van het artikel in De Maasbode in de Utrechtse katholieke krant Het Centrum wilden plaatsen, werd op last van de aartsbisschop door de gezagsgetrouwe redactie niet geplaatst.

Toen begon men met een nieuw, toen nog weinig gebruikt protestmiddel: het laten rondgaan van handtekeningenlijsten. In het Utrechtse gemeentelijk archief liggen de foto's van die lijsten: ze bevatten honderden handtekeningen, huis aan huis verzameld, dikwijls van vader, moeder en vier, vijf, zes kinderen, die allemaal vroegen om behoud van de Dominicus. Alle parochianen van de Lijnmarkt, de Bakkerstraat, de Zadelstraat, de Stationsbuurt, de Sterrenhof natuurlijk, de Springweg, de Catharijnesingel, de Nicolaas Beetsstraat, zetten hun

naam, misschien zijn het wel al die 2000 communicanten. Waarschijnlijk waren er bij de ondertekenaars ook mensen van buiten de parochie.

Voor de huidige generatie is het interessant die lijsten te bestuderen, want velen zullen er hun ouders en grootouders of ooms en tantes onder aantreffen. Het bisdom liet er niets op horen, zo waren toen de clericale manieren. Begin 1939 wilde het comité een gesprek met de provinciaal van de o.p., pater Schaab. Die kon zeggen: "U moet niet bij mij zijn, maar bij het bisdom. Daar wil men de parochie opheffen en de kerk afbreken". Dat was het sein om het hogerop te gaan zoeken. Er ging een brief naar de magister-generaal van de orde, die werd aan geschreven als "Eminenza", naar de nuntius mgr. Giobbe, die naar Rome verwees, en tenslotte naar de paus zelf.

De Nederlandse versie van die laatste uitvoerige brief werd in schools maar onberispelijk Italiaans vertaald en vermeldde als afzender: A.J. van Genk, Moreelsepark 5. Teneur van de brief, die Zijne Heiligheid vermoedelijk nooit onder ogen is gekomen, was dat van de parochianen niemand de redelijkheid van het opheffingsbesluit kon inzien. Er ging ook nog een brief naar de betreffende Romeinse congregatie en tenslotte richtte men zich in een bitter schrijven tot de bisschop. Ze schreven mgr. De Jong dat de parochianen officieel tot nu toe niets hadden vernomen, en dat terwijl ze van bedelpredikanten altijd te horen kregen: "De kerk is uw gemeenschappelijk huis".

Begin december 1939 kwam er weer zo'n bedelaar: rector Drost uit Amsterdam. Een man, die niets met de parochie had te maken en die zijn mond voorbij praatte. In het vuur van zijn preek zei hij: "Geeft, geeft royaal, beminde gelovigen van de Sint Dominicus! Het is de laatste maal dat in deze kerk voor uw armen gecollecteerd wordt, aangezien de kerk binnen enkele maanden zal worden gesloten". Dat was de eerste keer dat de mensen vanaf de preekstoel iets over de zaak hoorden. Noch de pastoor, Alexius Leijgraaff o.p., die intussen al naar de Kanaalstraat was verhuisd, noch iemand van het bisdom had tot nu toe die moeite genomen.

"De vinger Gods is hier" schreef later iemand over die verkassing van de dominicanen naar de Kanaalstraat. Beter zou zijn geweest: ziehier het resultaat van de koehandel tussen wereldheren en predikheren, waarbij de pastoor van de Willibrordus zijn zin kreeg en de paters een niet onaantrekkelijke parochie in ruil kregen. En waarbij de parochianen in onwetendheid werden gelaten, laat staan dat ze iets van "inspraak" hadden.

Pastoor Mets, die in 1969 overleed, maakte nog mee dat ook de Willibrord werd gesloten om later in handen te komen van de groep uiterst behoudende gelovigen rond pater Winand Kotte. Achteraf gezien was het conflict tussen de binnenstadsparochies de eerste aankondiging van de grote ontkerkelijking, die pas rond 1965 versneld zou doorzetten.

8. Aanvaring met een buurtparochie

In het najaar van 1936 werd de kerk van de Gerardus Majellaparochie ingewijd. Dat is de aanleiding om een oude geschiedenis rond het ontstaan van onze parochie, buurtparochie van de Gerardus, uit de doeken te doen. Financiële

De Gerardus Majellakerk

bekommernissen en de aloude rivaliteit tussen paters en 'wereldheren' spelen er een rol in.

Toen in het begin van 1950 de plannen voor een Dominicusparochie in Oog in Al concreet werden, kwam het met de Gerardus tot een conflict, dat even dreigde hoog te zullen oplaaien, maar dat door het Bisdom werd gesust en tenslotte als een gewijde nachtkaars uitging. Eén van de kerkmeesters van de Gerardus, de industrieel J.F.(Frans) van Seumeren, liet in maart 1950 aan pastoor Van Kessel van de Kanaalstraat weten dat hij het met de plannen voor een nieuwe parochie voor de Dominicanen in Oog in Al verre van eens was. Volgens hem zou zo'n parochie nooit levensvatbaar zijn, ingesloten als ze was tussen de waterwegen Oude Rijn, Merwedekanaal en Amsterdam-Rijnkanaal. Een Dominicusparochie zou alleen bestaansmogelijkheid hebben als een belangrijk aantal mensen, dat slechts enkele honderden meters van de Gerardus woonde, erbij gehaald zou worden. Dat nu zou de financiële draagkracht van de Gerardus aantasten. Er woonden op het betreffende stukje immers 'beter gesitueerden', aldus Van Seumeren, die hier wel mede de zegsman van pastoor H.A.Schurink zal zijn geweest.

De plannen zoals ze er lagen waren kortom voor het kerkbestuur van de Gerardus onaanvaardbaar. Van zijn kant opperde het ook een alternatief plan. Dat zag er ongeveer als volgt uit: deel Oog in Al in tweeën met de Everard Meysterlaan als scheidslijn. Laat de katholieken aan de kant van het Merwedekanaal parochianen blijven van de Gerardus, en de anderen voorlopig van de Antonius. De laatsten zouden mettertijd de gezonde beginkern kunnen vormen van een nieuwe parochie op Welgelegen. Daar zaten tenminste mogelijkheden tot expansie in.

Van Seumeren stuurde zijn alternatieve voorstellen naar het Bisdom. Daar werd aan de Deken van de stad opdracht gegeven om de kwestie te onderzoeken. Deze rondde zijn verkenningen begin juni af. De aartsbisschop, of beter: vicaris-generaal Huurdeman, concludeerde op grond daarvan dat een parochie Oog in Al zeer wel bestaanbaar was. Door de geografische ligging vormde de wijk een natuurlijke eenheid, die nog werd versterkt door het feit 'dat de soort bevolking dezelfde is'. Een parochie Oog in Al zou er dus komen, met inbegrip van het beoogde stuk van de Gerardus Majella.

Het kerkbestuur van de Majella slikte de bittere pil manmoedig. Begin november 1951 werd aan de nieuwe Dominicusparochianen gelegenheid geboden om van hun oude parochie afscheid te nemen. In Trianon aan de Oude Gracht werden op 19 en 20 november, enkele dagen voor de kerkwijding van de Dominicus, parochieavonden belegd om het afscheid te vieren.

Gedurende de laatste jaren had 'rector' J.Naber het contact met dit stukje van de parochie onderhouden, en hij was er een trouwe en geziene figuur geweest. Vanaf 1948 gaf hij godsdienstles aan de Gregorius-ULO en de Willebrordusschool, en hij woonde op de pastorie van de Gerardus. In 1952 werd hij pastoor van Broekland bij Raalte. Op 4 november 1976 is hij als emeritus te Raalte overleden.

Het afscheid van de Gerardus was een beetje weemoedig, maar ook vol begrip en zonder bitterheid. Van de interne ruzie is destijds weinig of niets naar buiten gekomen. Het was de tijd waarin iedereen zijn best deed zulke conflicten zorgvuldig binnenskamers te houden. Met het relativeren van parochiegrenzen is er later trouwens al snel de scherpte afgegaan.

9. De kerkwijding

Toen op donderdagochtend 22 november 1951, het feest van St.Caecilia, de aartsbisschop-coadjutor Mgr. B.J.Alfrink van de Maliebaan naar Oog in Al reed om daar de nieuwe Dominicuskerk te gaan wijden, werd hij vergezeld van regen en een stevige westerstorm. Maar de kerk was tenminste klaar. Precies tien maanden had de bouw ervan geduurd: op 22 januari van hetzelfde jaar was men begonnen. In de zomermaanden was er nogal wat vertraging geweest omdat de stenen maar niet afkwamen. Veertien dagen vóór de vastgestelde datum was architect Herman van Putten aan de uitvoerder gaan vragen: "Krijg je dat nog voor elkaar, Van Beelen, het is nog zo'n rommel en er moet nog zo veel gebeuren". Het antwoord was: "Meneer van Putten, als Aannemingsbedrijf J.P.A. Nelissen zegt: 22 november is het klaar, dan is het ook klaar en geen dag later".

Voor het atrium van de kerk was een groot zeil gespannen zodat de bisschop droog en ongeveer windvrij de plechtigheden vóór de kerkdeur zou kunnen verrichten. Destijds, lang vóór het Tweede Vaticaans Concilie, duurde de liturgie van de kerkwijding veel langer en was ze veel ingewikkelder dan nu.

De eigenlijke plechtigheid begon om half negen. Drie keer trok de bisschop met zijn gevolg zegenend om het gebouw waarin hij vervolgens, na met zijn staf een kruis op de drempel te hebben getekend, met zijn assistenten binnenging. Daarna werd de kerk ook van binnen gewijd. Voor de kerk hadden zich intussen

De kerkwijding op 22 november 1951

de parochianen verzameld, die door de bisschop werden toegesproken over de betekenis van de kerk-consecratie. Daarna werden de relieken van twee heiligen, de martelaren Modestus en Vitalis, in het hoofdaltaar gemetseld, een gebruik dat verwijst naar de oudste tijd van de Kerk in Rome, die bij voorkeur de Eucharistie vierde op de graven van de martelaren. Vervolgens zalfde de bisschop het altaar en de twaalf in de muren van de kerk aangebrachte kruisjes, apostelkruisjes genaamd, die het symbool zijn van de twaalf apostelen, het fundament waarop de Kerk gebouwd is. (Ef. 2,20).

Al deze rituelen en gebeden duurden tot rond elf uur. Pastoor L. van Kessel o.p. van de Antonius en pastoor H.Schurink van de Gerardus Majella assisteerden, naast natuurlijk pater Bruens o.p., de gelukkige bouwpastoor, en verder de oud-pastoor van de Kanaalstraat, pater Leijgraaff o.p. en aalmoezenier Remmerswaal van het militair hospitaal. Door al die vertegenwoordigers uit de omgeving werd het dus ook een onderstrepen van betrekkingen buiten de strikte parochie-grenzen.

Na afloop van de plechtigheid dronk de bisschop een kop koffie in de directiekeet van de aannemer want de pastorie was er nog niet. Nog maanden nadien heeft de pastoor, met toestemming van B & W, daar gewoond. Een sacristie was er trouwens evenmin. In de bidkapel van de paters was er provisorisch een sacristie geregeld; er stond daar een tafeltje klaar met de liturgische gewaden voor de bisschop en zijn assistenten.

Rond half twaalf begon daarna het derde gedeelte van de plechtigheid, het opdragen van de eerste H. Mis in de daarnet geconsacreerde kerk. Celebrant was de provinciaal van de dominicanen, pater L. Teeuwen, die werd geassisteerd door onder meer pater C. Brouwer, die vanuit de Kanaalstraat jarenlang de pastorale zorg voor Oog in Al had gehad. Het eigen koor van de parochie luisterde de mis met zang op: het was zijn eerste optreden.

Na afloop kwamen de priesters voor een feestelijk diner bijeen op de pastorie van de Kanaalstraat. “Het aperitief ging er best in, verdiend na zoveel werk”, schrijft de bouwpastoor in zijn kroniek. "Pastoor" was hij de 22 ste november trouwens nog niet helemaal, want de officiële oprichtingsdatum van de parochie viel pas drie dagen later: 25 november 1951. Met ingang van die zondag, zo had de bisschop geschreven en in de drie aangrenzende parochies - Kanaalstraat, Gerardus Majella en De Meern - laten voorlezen, zouden de nieuwe parochiegrenzen in werking treden.

Die grenzen waren de drie waterwegen: Amsterdam-Rijnkanaal, Merwedekanaal en Oude Rijn. Op zaterdagavond daarvoor werd het H. Sacrament naar de kerk gebracht. De pastoor droeg om half acht Ons Heer de volle kerk in, voorafgegaan door een stoet bruidjes, zoals die in die dagen alle mogelijke kerkelijke festiviteiten opluisterden. Zondag ging dan het gewone rooster in: missen om 7.30 uur, 9.00 uur Hoogmis en om 11.00 uur.

Achter in de kerk hangt een ingelijst en gekalligrafeerd document in het Latijn, dat aan deze gebeurtenissen herinnert: de oorkonde van de kerkwijding en van de plaatsing van de relieken in het hoofdaltaar, ondertekend door Mgr. B.J.Alfrink, die toen nog maar enkele maanden bisschop was als helper van kardinaal De Jong, onder de titel aartsbisschop van Tyana, die bovenaan in grote letters vermeld staat.

We weten over de totstandkoming en de eerste periode van onze parochie zoveel, omdat pater Bruens gedurende de jaren van zijn pastoraat (1951-1958) zo nauwkeurig de Kroniek heeft bijgehouden en alle mogelijke documentatie over de kerk en haar kunstbezit, het parochieleven en de wijk daaraan heeft toegevoegd. Daarvoor verdient hij de dank van de generatie na hem.

10. Oog in Al en de opwinding in Huissen

Toen de dominicanen in 1938 met het aartsbisdom overeenkwamen hun parochiekerk aan de Mariaplaats op te heffen waarvoor zij de Antonius aan de Kanaalstraat zouden terugkrijgen, werd daar nog een ander principebesluit aan toegevoegd. Wanneer mettertijd de Antoniusparochie zou worden gesplitst, wat te voorzien was omdat Oog in Al zich vanaf 1920 geleidelijk aan verder ontwikkelde, zouden de dominicanen ook die tweede parochie in Utrecht West krijgen. In ruil daarvoor zouden dan de predikheren hun openbare kapel in Huissen bij Arnhem, die voor het bisdom en vooral de plaatselijke pastoor al lang een steen des aanstoots was, sluiten.

Zo had de start van de nieuwe Dominicusparochie in onze wijk direct de sluiting van de Huissense kapel tot gevolg, wat uitliep op een landelijke rel omdat de Huissenaren het niet pikten. Vooral de biechtstoelen in de kapel werden door

mensen uit de wijde omtrek bezocht, waardoor volgens de paters duizenden "heiligschennende communies" werden voorkomen. Het argument klinkt in onze oren ongelofelijk, maar de paters brachten het in en het had natuurlijk alles met de toen geldende seksuele en huwelijksmoraal te maken.

Hoe dit zij, de overeenkomst tussen aartsbisschop De Jong en provinciaal L.Leeuwen o.p. werd op 16 februari 1949 ondertekend. Boven het stuk staat: Overeenkomst ("Pactum") over de oprichting van een nieuwe parochie in de Utrechtse wijk Oog *in* Al. (Beide partijen bleven de naam van de wijk lange tijd foutief spellen als "Oog en Al", wat van niet al te veel respect getuigde tegenover de mensen die er woonden en om wier belangen het allemaal ging). De Nederlandse leiding van de orde had het met het slikken van dit besluit niet makkelijk gehad, omdat men de invloed ter plaatse niet graag opgaf en omdat iedereen met de klompen kon aanvoelen dat de uitvoering ervan niet geruisloos zou verlopen.

Aan de andere kant lokte het Utrechtse perspectief toch ook. De orde kwam daar in een grote stad, een universiteitsstad nog wel, in een wijk die als "goed" werd aangeduid en die zich nog verder zou uitbreiden, en waaruit ook roepingen te verwachten waren. "Wat wij daar anders moeten prijsgeven is de gegoede middenstand, waar de meeste roepingen uit voortkomen" schreef de provinciaal openhartig.

Met pijn in het hart was de provinciale raad met 8 tegen 2 stemmen akkoord gegaan en toen de kerk van Oog in Al op 22 november 1951 was geconsacreerd, kwam het op een loyale uitvoering aan. Toen de kapel met ingang van 2 januari 1952 werd gesloten, was het duidelijk dat de stemming in het dorp geladen was. Van de kant van het bisdom beschuldigde men de dominicanen ervan dat zij die onrust voedden. De rel die ontstond was toch heftiger dan alom werd gevreesd.

Op zondagmorgen 6 januari om zes uur stroomden de mensen naar binnen in de paterskapel, waarvan de vorige avond in de diepste duisternis door een paar heethoofden de deuren waren geforceerd. Ook de volgende missen op die Driekoningendag, vooral de hoogmis, werden druk bezocht. Het actiecomité verklaarde een paar dagen later dat het de opzet was geweest gebruik te maken van een verondersteld recht, namelijk dat een kerk die door de kerkelijke overheid was gesloten, vanzelf weer werd geopend als het volk zelf de deuren zou openen. Toen duidelijk werd gemaakt dat zo'n recht helemaal niet bestond, bliezen de raddraaiers verdere acties af en boden hun verontschuldigingen aan de aartsbisschop-coadjutor, mgr. Alfrink

Maar een beroep op Rome, dat al eerder aanhangig was gemaakt, zou wel worden doorgezet. Intussen had het forceren van de kerkdeuren in Huissen royale publiciteit gekregen, tot verdriet van Mgr. Alfrink, die alle katholieke bladen opbelde om niets te schrijven over de sluiting en haar gevolgen. Maar wat in 1939 nog lukte, toen aartsbisschop De Jong Het Centrum er van had weerhouden een protestbrief tegen de sluiting van de Dominicus te plaatsen, dat lukte niet meer in 1952. Louis Frequin, de hoofdredacteur van De Gelderlander, belde het bisdom op en kreeg te horen dat het om een vrijwillig gemaakte afspraak ging en dat men op de Maliebaan verwachtte dat alles met een sisser zou aflopen. Frequin vroeg

de secretaris om aan monseigneur over te brengen dat hij, de bisschop, van de mentaliteit van de Betuwenaren niets begreep.

Een aantal onverkwikkelijke gesprekken tussen Alfrink en de provinciaal der dominicanen volgde. Mgr Alfrink liet zich hier van zijn meest onaangename en autoritaire kant zien en de paters probeerden de kool en de geit te sparen en rekenden er in stilte op dat zij het gevecht zouden winnen met de steun van Rome. De boosheid bij de dominicanen was zo groot dat heel de communiteit van het Albertinum collectief weigerde de volle aflaat te verdienen die was verleend op Hemelvaartsdag 1953 bij het eeuwfeest van het herstel van de hiërarchie.

Die boosheid heeft nog een aantal jaren voortgeduurd, zonder dat de parochianen van Huissen, laat staan die van Oog in Al, daar veel van merkten. Een oplossing kwam pas in 1956, vooral door toedoen van de nuntius in Den Haag. De parochie in Huissen werd aan de paters dominicanen toevertrouwd en in mei 1957 ging pater L.J.A. van Kessel, de pastoor van de Kanaalstraat, in diezelfde functie naar de pastorie van Huissen. Het verhaal is hier verteld omdat de start van onze Dominicus het begin van de publieke opwinding betekende. Rechtstreeks had ze er niets mee te maken, maar zijdelings speelde ze wel een rol.

Intussen is de parochie Huissen weer terug bij de wereldheren.

De pastor die er in 1983 werd benoemd als opvolger van de dominicanen kwam omstreeks die tijd op Dijnselburg kardinaal Alfrink tegen, die daar van zijn rust genoot. "Zo, dus jij zit tegenwoordig in Huissen", zei hij tegen de pastor. "Die plaats zult u zich nog wel herinneren", was het antwoord. De kardinaal grinnikte en vroeg: "En woon jij nu helemaal alleen op die grote pastorie?". De pastor vertelde dat het parochiebestuur bezig was een kleinere woning voor hem te zoeken. De kardinaal, dezelfde Bernardus Johannes Alfrink als dertig jaar eerder en toch een heel andere, zei: "Kun je die pastorie dan niet aan de dominicanen zien kwijt te raken?"

11. Over het Maria-altaar

Het jaar 1954 was een Maria-jaar. Paus Pius XII had dat zo vastgesteld omdat het een eeuw geleden was dat in Rome plechtig het leerstuk van Maria's Onbevlekte Ontvangenis was afgekondigd. Heel katholiek Nederland heeft aan de viering ervan op allerlei manieren meegedaan. In onze parochiekerk is het Maria-altaar een tastbare herinnering aan dat herdenkingsjaar.

Op 8 december 1954, de sluitingsdag van het Maria-jaar werd het nieuwe beeld op zijn plaats geïnstalleerd. Om half acht 's avonds werd het onder het zingen van de lofzang van Maria, het Magnificat, de kerk ingedragen en voor het hoofdaltaar door pastoor Bruens gezegend. Daarna vond een avondmis plaats, iets wat toen nog tamelijk nieuw was. Die mis vormde tevens de afsluiting van een triduüm (=driedaagse). Pater van Kessel o.p. uit het Nijmeegse Albertinum hield de preek, waarbij hij uitging van de tekst uit het Hooglied, op Maria toegepast: "Tota pulchra es, Maria": “Geheel schoon zijt gij".

Datzelfde kon ook worden gezegd van het nieuwe Maria-altaar. Het was een parochiegeschenk, dat, net als al eerder het Eloy-altaar, was vervaardigd door de

Utrechtse edelsmid Harry de Groot. Op 1 september had hij er officieel de opdracht voor gekregen. Wie goed kijkt kan de stijlovereenkomsten tussen de beide altaren ook duidelijk zien. De gesmede ovaalvormige omlijsting, **mandorla** geheten, heeft een heel traditionele, middeleeuwse vorm: die van de rozenkrans. Toch heeft het kunstwerk ook een moderne toets meegekregen, vooral door het raamwerk van vierkanten, waarmee het ovaal is opgevuld. Een aparte, speelse noot is, dat de kralen van het snoer gevormd worden door knikkers, de Onze-Vaders wit, de andere iets donkerder getint. Ook de beide smeedijzeren kandelaars met twee maal vijf kaarsenhouders zijn het werk van De Groot.

Detail Mariabeeld

Het beeld, uit eikenhout gesneden, zowat 80 cm. hoog, is een kunstwerk van de Utrechtse beeldhouwer Stef Uiterwaal (1889-1960), die hier een niet zeer oorspronkelijke, maar wel warme, barokachtige madonnafiguur heeft geschapen. Het is een staande Maria, het Kind gezeten op de rechterarm, en in de linkerhand een lelietak, symbool van haar maagdelijkheid.

Op een console aan de voet van de mandorla, juist onder het beeld, was een klein kruisbeeld neergezet, dat er nu niet meer staat. De firma Lisman bracht de twee schijnwerpers aan. Het geheel van beeld, mandorla en kandelaars harmonieert verrassend goed met de ruwe bakstenen achtergrond en het werkstuk doet na zoveel jaren nog steeds niet zoetelijk of ouderwets aan.

Over de financiering ervan is het vermeldenswaard. dat het beeld door kinderen van de parochie met busjes bijeen is gespaard, terwijl het geld voor het smeedwerk er kwam door een wekelijkse collecte op zondag in de houten bakjes, die sindsdien ook het veld hebben geruimd. Het middelste gleufje "bijzondere noden" was er vanaf het begin van het jaar voor bestemd geweest.

Te beginnen in 1955 werd op zaterdag telkens één van de drie vastgestelde missen op het nieuwe altaar opgedragen. En nu legt na een huwelijkssluiting de bruid er nog een bloemstuk neer.

Dat in een Dominicusparochie Maria is weergegeven als Koningin van de Rozenkrans is erg zinvol, omdat de dominicanen in de middeleeuwen en later

veel voor de verspreiding van dit gebed hebben gedaan. Zij dragen de rozenkrans dan ook bevestigd aan de gordel van hun kloosterkleed.

De laatste tientallen jaren is het rozenkransgebed wat uit de mode geraakt onder het veelgehoorde bezwaar dat het uitspreken van steeds maar dezelfde formule weinig zinvol is. Daar is tegenover te stellen dat de rozenkrans in de geschiedenis van de kerk heel sterke papieren heeft en door talloze mensen ook nu nog in ere wordt gehouden. In onze parochie wordt de rozenkrans gedurende de mei- en oktobermaand nog steeds met een groepje mensen in de kerk gebeden. Ook de laatste pausen, Johannes Paulus II incluis, zijn het onophoudelijk blijven aanbevelen.

Bovendien gaat het niet zozeer om de "hoeveelheid" weesgegroetjes, maar meer om het overdenken van de grote geheimen uit de heilsgeschiedenis, die eraan gekoppeld is. Trouwens, de herhaling van een vaste gebedstekst en het gebruik daarbij van een gebedssnoer, zijn elementen die in alle tijden en in alle wereldgodsdiensten voorkomen. Ook bij de islamieten, die je vaak met een klein soort kralensnoer ziet.

In ons Maria-altaar hebben we kortom een kunstwerk dat artistiek en religieus van betekenis blijft.

12. Het altaar van de vakbond St. Eloy

Terzijde van het middenschip in de kerk staat het opvallende altaar van de bisschop-edelsmid St. Eloy of, met zijn Latijnse naam, St.Eligius. Velen zullen zich ooit hebben afgevraagd wat daarvan de achtergrond is. Er is een stukje landelijke katholieke vakbondsgeschiedenis aan verbonden. In 1952 bestond de Nederlandse Katholieke Metaalbewerkerbond St. Eloy vijftig jaar. Op dat ogenblik telde hij 45.000 leden.

Bij gelegenheid van dat jubileum werden onder al die leden vrijwillige bijdragen ingezameld om een altaar te kunnen stichten ter ere van de patroonheilige van de bond. De gedachte hierachter was, dat men de middeleeuwse instelling van het gilde-altaar als het geestelijk middelpunt van een groep vaklieden, wilde laten herleven.

Dat altaar zou dan zijn plaats moeten krijgen in een parochiekerk, waaraan het ten geschenke zou worden gegeven. Dat de Dominicus hiervoor werd uitgekozen valt minstens gedeeltelijk te verklaren uit het feit dat de toenmalige geestelijk adviseur van de bond een dominicaan was: pater Augustinus Strijbosch o.p. Bovendien woonde de secretaris van het Bondsbestuur, Joh. Grasso, in Oog in Al.

Officieel luidde de motivering van het bestuur dat het bij de voorbereiding van het jubileum, het besluit genomen had ‘In de eerste nieuw te bouwen kerk in Utrecht' een altaar te stichten. Welnu: die eerste nieuwe kerk was de St. Dominicus die immers dateerde van eind 1951. Het kerkbestuur kon zelfs kiezen uit meerdere ontwerpen. In zijn vergadering van 15 februari 1952 gaf het unaniem de voorkeur aan het ontwerp van de siersmid Harry de Groot. Dat van de gebrs. van Roosmalen werd te overdadig geoordeeld: het zijaltaar zou op die manier zo exuberant worden dat het het hoogaltaar zou overvleugelen.

St. Eloy altaar

De Groot voerde eerst een ontwerp in hout uit, zodat men kon zien hoe het geheel het in de kerk zou doen. Op 3 juni 1952 - de eerste dag van een driedaags feest van 'St. Eloy' - werd het altaar door pater Strijbosch ingezegend en aan de parochie overgedragen. Ongeveer 600 afgevaardigden van de Bond waren uit het hele land naar Oog in Al gekomen. Vóór de plechtige mis werd de reliek van St. Eloy door het bestuur de kerk ingedragen tot aan het altaar. Heel de viering die daarop volgde is door de geluidsinstallatie en de camera van de K.A.B. op band en film vastgelegd, zodat alles nog in het archief van de FNV terug te vinden moet zijn. Ook de katholieke wethouders van Utrecht, H. A. Bakker en J. A. Winkel, waren bij de plechtigheid aanwezig.

Over de artistieke kwaliteiten van het werk mogen we na vijftig jaar onverminderd tevreden zijn, zij het dat de oorspronkelijke 'gilde-functie' heeft afgedaan. Het baldakijn waaronder de figuur van de heilige staat, is zowat twee meter hoog, het beeld bijna een meter. Het is in smeedijzer en gedeeltelijk in rood koper uitgevoerd. St. Eloy is staande uitgebeeld, gekleed in misgewaad en met bisschoppelijke attributen. Hij draagt de mijter en houdt in de linkerhand de herdersstaf. In zijn rechterhand heeft de heilige een hamer, het voornaamste werktuig van het vak dat hij vóór zijn episcopaat uitoefende: dat van de smeedkunst. Twee forse drie-armige kandelabers flankeren het middenmotief.

Voor wie in de financiële kant van de zaak geïnteresseerd is: voor het altaar met toebehoren (dwaal, loper, missaal, enz.) was de som van fl. 7.950,- uitgetrokken, het smeedwerk kostte fl. 5.500,-.

Jaarlijks brandde daarna bij het altaar van St. Eloy een speciale kaars, geschonken door de Bond. Op 3 mei 1973 liet de penningmeester van de Industriebond NKV (inmiddels opgegaan in het FNV) aan de pastoor weten dat: “nu 'St. Eloy' door fusie was geliquideerd, dit gebruik moest worden beëindigd, in het besef dat hiermede weer een traditie wordt afgeschaft". Ook liturgisch heeft St. Eloy veren moeten laten, maar in de Vlaamse bisdommen en in de abdij van

St. Paulus van Oosterhout wordt zijn gedachtenis nog gevierd op de dag die hem vanouds was toegewijd: 1 december.

13. St. Dominicus uitgebeeld

Links van de sacristiedeur in onze kerk hangt een driedimensionale afbeelding van de patroonheilige: Sint Dominicus de Guzmán (1170-1221). Hij was een Spaanse kanunnik en werd de stichter van de orde van de predikbroeders. Waar rijk geklede pauselijke legaten tegen de ketterse waldenzen en albigenzen in Zuid Frankrijk niets konden uitrichten, boekten de arme, rondtrekkende broeders successen. Dominicus stierf in Bologna, waar ook zijn graf is.

Op het beeldje in onze kerk is hij in volle lengte afgebeeld, de geopende Heilige Schrift in de hand, gekleed in het habijt en de prediksmantel, waarin wij onze paters nu en dan ook gehuld zagen. Het is een strak en sober uitgevoerd geheel, dat bijzonder aanspreekt. Het beeldje zelf is van zilver en de nimbus om het hoofd van de heilige en de omlijsting met de vier gestileerde vlammen - symbool van zijn vurige verkondiging - is uitgevoerd in goud. De achtergrond van het ongeveer 25 cm. hoge beeldje wordt gevormd door een donkerkleurige metalen console met het opschrift: Sint Dominicus.

St.Dominicus

Het beeldje zelf is afneembaar en kan worden geschroefd op de staf van de ceremoniarius. Vroeger droeg de koster die op zondag bij de hoogmis voor de stoet van priester en misdienaars uit. Nu gebeurt dat nog maar zelden, de laatste keer bij het zilveren priesterfeest van pater Jos Oorsprong in 1980.

Het is vervaardigd in de edelsmidse van de gebroeders Roosmalen aan de Oosterkade ergens in het begin van de jaren zestig. (Misschien bij het 12½ jarig bestaan van de parochie in mei 1963? Wie weet het precies?)

De naam van St. Dominicus is 'meegenomen' van de in 1939 opgeheven gelijknamige parochiekerk aan de Mariaplaats. De dominicaanse aanwezigheid in Utrecht is al van veel ouder datum, waaraan namen als Predikherenstraat en Predikherenkerkhof nog herinneren. In 1982 werd in onze

parochiekerk met enige feestelijkheid het bijna onafgebroken 750-jarige verblijf van de predikbroeders in Utrecht herdacht.

Op 18 november 1951 is de bisschoppelijke brief gedateerd waarmee in Oog in Al een nieuwe parochie werd opgericht 'onder de titel van de heilige Dominicus'. Elk jaar wordt zijn gedachtenis in de liturgie gevierd op 8 augustus. In het openingsgebed wordt de Heer geprezen, die de heilige Dominicus gemaakt heeft tot ‘een uitmuntend verkondiger van uw waarheid'. Zó staat hij in de parochiekerk afgebeeld.

14. Een wandeling langs bijzondere ramen

Een van de opvallende elementen in de in basiliekstijl gebouwde parochiekerk wordt gevormd door de ramen. Bescheiden van afmeting, zacht van kleur en eenvoudig van voorstelling als ze zijn, blijven ze boeien. De architect, Herman van Putten, vond het geheel wel erg sober en de lichtinval te schel. Hij klopte bij de Utrechtse kunstenaar Lambert Simon aan met de vraag of hij niet snel en goedkoop wat glas-in-lood raampjes zou kunnen maken. Simon zou er 5 gulden voor iedere meter glas voor krijgen!

Dat is iets méér geworden, maar zijn verdiensten waren toch nog geen fl. 200,-, wat ook voor begrippen van 1951 niet erg royaal genoemd kan worden. Nog nergens heb ik een volledige lijst van de raampjes aangetroffen. Het is misschien nuttig om die hier eens te geven, zodat men precies weet wat de kunstenaar met deze eenvoudige maar gave kunstwerkjes heeft gewild.

Eerst wordt aangegeven wat de voorstelling is, waarna tussen haakjes de betekenis ervan wordt gegeven. Alle ramen, op twee na, geven oud-christelijke symbolen weer, waarvan de betekenis niet altijd zonder meer duidelijk is.

Het laatste avondmaal

De twee uitzonderingen zijn de beide ramen in de absis (rechts en links van het hoogaltaar). Daarop zijn bijbelse taferelen uitgebeeld. Links: het eten van het Paaslam vóór de uittocht uit Egypte, staande, met staf in de hand (Exodus 12), rechts: het laatste avondmaal. De belde taferelen sluiten op elkaar aan als voorafbeelding en vervulling.

We beginnen nu onze rondgang aan de sacristiekant en wandelen van vóór naar achteren. De onderste rij ramen laat dan zien: de levensboom uit het paradijs, een hert (de ziel die verlangt naar God), een lam (verwijzend naar het Paaslam en naar Jezus, het Lam Gods), een vis (het oudste symbool van Christus), een

adelaar (symbool van de Hemelvaart van Christus).

Boven zijn te zien, vanaf de sacristiedeur: de druiven (eucharistie), twee vissen met broodkorven (ook een symbool van de eucharistie), een pauw (zinnebeeld van de onsterfelijkheid), een eenhoorn (symbool van de maagdelijke geboorte), een pelikaan (voedt zijn jongen met zijn eigen bloed: verwijst naar de lijdende Christus), een anker (teken van de hoop), een leeuw (teken van Christus, de leeuw van Juda, zie Apok. 5.5), een feniks (herrijst uit zijn as, teken van de Verrezene).

Hierna wordt de hele reeks nog eens herhaald, dus te beginnen met de druiven en zo verder. In de ruimte achterin bevinden zich twee raampjes waarop een roos, resp. een andere bloem zijn aangebracht. Boven het orgel, juist in de boog die de pijpen maken, zijn in een roosvenster vier musicerende engelen afgebeeld. Ze hanteren de bazuin, de luit, de bekkens en de cello. Oorspronkelijk wilde Lambert Simon hier de 4 wezens uit het boek van de Openbaringen weergeven.

Aan de zijde van het St. Eloy-altaar zijn te zien: allereerst in de onderste rij, wéér van voren naar achteren: een adelaar, een opvliegende duif (H.Geest), een vis met broodkorf, een lam en een hert en de boom des levens. Boven zijn dezelfde voorstellingen aangebracht als aan de overkant, maar in omgekeerde volgorde.

Het zijn: de feniks, de leeuw, het anker, de pelikaan, de eenhoorn, de pauw, twee vissen met broodkorven en een duiventros. Ook hier wordt weer de reeks herhaald. In de doopkapel staan op twee raampjes de opvliegende duif en een bloem afgebeeld. In de bidkapel van de paters is links een raampje met een lelie aangebracht en achterin het wapen van de orde der Dominicanen. In de raampjes van de sacristie zijn alleen non-figuratieve versieringen verwerkt. De kleuren worden op een meesterlijke manier afgewisseld en dringen zich nergens op.

De glassoorten die gebruikt zijn behoren tot de allergoedkoopste. In de parochiekroniek staat terecht: "Zelden zagen we voor zó weinig geld zulke aardige ramen".

15. Een heilige Familie uit Haarlem

In 1974 trokken de paters Melkert en Schoof samen met de koster Gerard Soesbergen naar de Spaarnekerk in Haarlem. Die stond op het punt gesloten te worden en omdat onze parochie niet over een kerstgroep voor in de kerk beschikte, was het aanbod van de Haarlemse parochie om de hare over te nemen dus welkom.

De kerstgroep wisselde voor fl. 1.500,- van eigenaar en het beeld van de heilige Familie vóór in de kerk kostte de Dominicus fl. 1.000,-. Over het laatste kunstobject, dat in het kerkinterieur zo'n dominerende plaats inneemt, iets meer.

Het beeld is uit notenhout gesneden en 120 cm hoog. Kenners zeggen dat het in de vroege jaren van de twintigste eeuw is gemaakt en dat het uit Duitsland stamt: de naam Oberammergau wordt genoemd, zij het met een vraagteken. De inventarisator van ons kunstbezit meende in 1975 dat de kerstgroep van dezelfde maker is.

De Heilige Familie

De groep laat een zittende Maria zien, met een open boek op schoot. Dat boek bevat de Schriften, die voor Maria niet alleen vertrouwd waren, maar waarvan zij ook de vervulling beleefde. Die vervulling staat zelfs naast haar: het kind Jezus. Hij houdt de rechterhand op een bol: Hij is niet zo maar een kind, maar de verlosser van de wereld. Jozef staat er als een trouwe hoeder naast.

Al met al is het voor die periode een tamelijk conventioneel beeld zonder bijzondere artistieke kwaliteiten. In de strenge en sobere basiliekbouw van onze kerk staat het op een veel te opvallende plaats. Wie foto's ziet van het interieur zonder deze groep ziet direct dat het zó hoort.

Verwonderlijk is dat het die plek ook na de liturgische herschikking van het priesterkoor in 1975 behouden heeft. Zo'n zuiver devotioneel beeld zou volgens de na-conciliaire opvatting een minder prominente plaats moeten hebben. En het hoort zeker niet in het liturgisch centrum, waar het nooit gekomen zou zijn als de koster niet gek op dat beeld was geweest.

Curieus is nog dat de Haarlemse Spaarnekerk, een neogotische kerk uit 1891, was toegewijd aan O.L.Vrouw van de H. Rozenkrans en de H. Dominicus. Zo bleven de verkochte zaken dus in dominicaans milieu. Pas in 1978 werd de Spaarnekerk afgebroken.

Onze parochie kent tot nu toe ook de traditie van een kerststal buiten op het kerkplein. In de dagen rond 25 december trekt deze stal altijd veel bekijks. Vóór Oudjaar moet alles echter weer binnen zijn, om vandalisme te vermijden.

16. De wijk in 50 jaar: 1951-2001

Na deze wandeling door het interieur van de Dominicuskerk, wordt het tijd naar het kerkplein terug te keren om te zien hoe het de wijk na de inwijding van de Dominicus vergaan is. We hebben daar niet heel veel ruimte voor, maar we doen toch een poging. De wijk groeide na 1945 in fors tempo. De geur van de koffiebranderij van Douwe Egberts aan de Keulsekade was geen bezwaar voor wie hier een woning kon krijgen. Vele particulieren moesten mensen in huis nemen. De katholieke kleuterschool had slechts de beschikking over een groot herenhuis aan de Everard Meysterlaan. Ook studenten van het conservatorium moesten voor een aantal lessen uitwijken naar particulieren in onze wijk. Er was wel een idyllische plek die even doet denken aan Everard Meyster. Het parkje aan de Händelstraat vormde namelijk een aantal keren het decor voor de opvoering van opera's, en hield daaraan de bijnaam operatuin over.

In 1961 kwam er een filiaal van de Openbare Bibliotheek in Park Oog in Al. Welke geboren en getogen Oog in Aller heeft er niet met rode oortjes zitten lezen, of ergerde zich juist aan het verplichte bezoek vanuit school? Later maakte ook de gemeentelijke muziekschool gebruik van het landhuis. De scholen lieten de leerlingen ook regelmatig in het voorjaar in het park sporten. Scholen te over

De Openbare Bibliotheek in Park Oog in Al

trouwens in zo'n relatief kleine wijk: als oudste de Johan de Wittschool, de Tweede Marnixschool, de Dominicusschool (1951), de Wim Sonneveldschool, de Montessorischool en de Eben-Haëzerschool, de beide laatsten op de kop van de Everard Meysterlaan. De verzuiling viel in die jaren niet te vermijden. De Witte Raaf was een inmiddels gesloopte MAVO aan de Cervanteslaan, waar men de laatste jaren heeft geëxperimenteerd met de middenschool. De school lag vlak bij "De Punt", een groen gedeelte tussen beide kanalen met voetbalvelden, een speeltuin met pierenbad, een heuvel waarop de kinderen paaseieren mochten zoeken, en schooltuinen.

Met het graven van het Amsterdam-Rijnkanaal werd de aloude Groenedijk doorsneden. De aanleg ervan was in de jaren dertig begonnen, deels als werkverschaffingsproject; in 1952 was de aanleg ervan voltooid. De eerste jaren was het kanaal nog niet op de huidige breedte. Een zanderige strook werd 's zomers al snel tot een Utrechts Zandvoort. Aan de Johan Wagenaarkade was het dan een drukte van belang. Bezorgde ouders lanceerden na de verbreding van dit kanaal het verhaal dat er haaien zouden zijn, om zodoende hun al te wilde kinderen ervan te weerhouden daar nog langer te zwemmen. Kleine kinderen konden vanaf 1955 ook terecht op het Herderplein, waar het eerste moderne winkelcentrum van Utrecht lag. De verdiepte ligging maakte het plein geschikt als bad voor peuters en kleuters.

Met de flats eromheen trok het de eerste jaren internationale belangstelling van architecten. In andere seizoenen was het plein behalve rolschaatsbaan ook één van de plekken waar Marco van Basten zijn traptechniek en spelinzicht ontwikkelde. De vereniging CJC, opgericht in 1961, gebruikte onder andere de sportzaal aan het Victor Hugoplantsoen. CJC kreeg na enkele jaren een gebouw aan de Wagnerlaan, in de oude operatuin. De roeivereniging Triton benutte een houten botenhuis in Park Oog in Al bij de Leidse Rijn. Een groep zeeverkenners had jarenlang een thuis op het houten schip Tekawitha, iets noordelijker in het Merwedekanaal.

In 1960 werden de Europese kampioenschappen gehouden in het toen gereedgekomen zwembad Den Hommel. Aan de Kennedylaan ligt het rusthuis De Wartburg. Beide liggen officieel buiten Oog in Al, maar hebben er nauwe banden mee. Eveneens aan de Kennedylaan kwam vorig jaar het terrein van een tennisvereniging te liggen.

We hebben al verteld dat in 1951 ook de Dominicuskerk gereed kwam, een kerk in de Bossche stijl, gelegen in het hart van de wijk. Ernaast, in de Palestrinastraat, vestigden de Dominicanen een klein klooster. Op een foto uit de jaren vijftig is goed te zien dat de wijk achter de Haydnlaan nog moet ontstaan. De vele kersenbomen in de wijk wijzen er op dat er voorheen een boomgaard was.

De Matthëuskerk aan de Hendrika van Tussenbroeklaan werd als hervormde kerk in 1952 ontworpen door G. en ir T.Hoogevest, later bekend geworden als restauratiearchitecten. Deze zaalkerk in traditionele protestante stijl ligt stedebouwkundig erg gunstig: de kerk bekroont het zicht vanuit het park over de Beethovenlaan.

Markant is verder de Pniëlkerk aan de Lessinglaan uit 1955, een ontwerp van ir. P.Dingemans en Sj.Wouda, de eerste moderne gereformeerde kerk in Utrecht. In 1987 plaatste de gemeente de drie kerken op de lijst van monumentale kerkgebouwen van na 1850.

Oog in Al is intussen allang een geliefde wijk geworden, waar wonen in het groen werkelijkheid is. Mensen van naam komen er te wonen. De bekendste van hen zijn P.J.J.Mertens, staatssecretaris van Sociale Zaken (1973-1977) die op de hoek Molièrelaan/Corneillelaan woonde, en H.Freudenthal in de Schubertstraat, vernieuwer van het wiskundeonderwijs. De Lessinglaan en Haydnlaan ontsluiten de wijk die als een driehoekig eiland in de stad ligt. De op elkaar aansluitende wegen verdelen de wijk in een oud gedeelte aan de parkzijde met hoofdzakelijk koopwoningen, en een na 1950 gebouwd deel aan de westzijde met vooral flats, wat oorspronkelijk niet voorzien was.

Aan beide zijden dragen de straten namen van schrijvers, componisten en Nederlandse musici. Met de opkomst van het autoverkeer werden de twee grote lanen een drukke verkeersweg. De verkeerslichten bij de Everard Meysterlaan kwamen er na veel inspanning. Hoeveel moeite hebben automobilisten niet met het eenrichtingsverkeer in de smalle zijstraten! In de jaren vijftig reden de bussen nog door de Händelstraat. De Lessing- en Haydnlaan dreigden in de jaren negentig te verworden tot een vierstrookssnelweg dwars door een woonwijk. Mede door de acties van het comité 'Ronduit Weg' ontstond hiertegen weerstand. Enige jaren terug werd deze verbindingsweg versmald. De wijk heeft echter ook nog te maken met de geluiden van het Amsterdam-Rijnkanaal, Europa’s drukst bevaren kanaal, en de A2.

17. De afgelopen twintig jaar in de parochie

Van onze pastores, allemaal paters dominicanen, hebben we er al verscheidene genoemd. Rond 1980 maken we kennis met de laatste lichtingen onder hen. We praten dan over een periode, die nog heel dichtbij ons ligt en die we daarom moeilijk kunnen overzien.

In de zomer van 1979 werd pater J. Oorsprong o.p. benoemd tot pastor aan de Dominicusparochie. Hij kreeg van diverse kanten het welgemeende advies goed op zichzelf te passen, want zijn beide directe voorgangers, de paters B. Melkert en F. Schoof, waren in functie overleden. "Pater Jos", zoals de hoogste klassen van de Dominicusschool hem noemden, bleef bijna elf jaar, kreeg veler sympathie en ... hij overleefde het. Hij zei van zichzelf, dat hij geen groot bestuurder was: opzienbarende initiatieven nam hij dan ook niet. In de loop van de tijd werd hij een steeds grotere fan van de Charismatische Vernieuwing. In 1989 kreeg hij op eigen verzoek ontslag in Oog in Al.

Op dat moment werd hij, door nogal wat vernieuwers in de parochie, te ouderwets gevonden. Ook al stond zijn naam als eerste onder een stuk, dat voorjaar 1989 overal circuleerde, en dat door het bestuur was ontwikkeld. Dat stuk heette Dominicus 2000 en het begon met de pijnlijke, maar realistische constatering, dat we de jeugd aan het verliezen waren. Waarna een verlanglijstje

volgde van wat allemaal beter moest om een parochie te kunnen zijn, waar veel mensen zich thuis voelen.

Wie zich in elk geval goed in dit document kon vinden, was de nieuwe pastor, Jan Goes o.p. Hij was na 25 jaar op de Antillen naar Nederland teruggekomen en maakte begin 1990 in Oog in Al een enthousiaste start. Maar het overnemen van een Utrechtse stadsparochie vergde een te grote aanpassing en te veel inspanning van hem, zodat hij na ruim een jaar, vlak voor Pasen 1991, moest afhaken. De omstandigheden waaronder dat gebeurde en de lange vacature erna veroorzaakten een malaise-stemming. Het bracht de zwaarste crisis teweeg, die de parochie in haar toen veertigjarige geschiedenis heeft doorgemaakt.

Degene, die daarmee vooral werd geconfronteerd, was pater Carlos Spoor, die in februari 1992, eerst nog even onder de vleugels van pater Jan Wenting van de Antonius-parochie, zijn medebroeder opvolgde. Zijn faam van globetrotter, talenwonder en begenadigd (s)preker was hem al vooruitgesneld. Die talenten stelde hij voor de helft in dienst van de Dominicusparochie, de rest moest hij besteden aan werk, waarin hij nog moeilijker was te vervangen. Ooit rekende hij in het parochieblad voor, dat hij werkweken van zestig uur maakte.

Intussen was het convent van de bejaarde dominicanen in de Palestrinastraat opgeheven, een verhuizing die waarschijnlijk meer impact had dan op het eerste gezicht leek. In 1982 was in onze parochiekerk en in het CJC de 750-jarige aanwezigheid van de predikbroeders in de stad Utrecht gevierd.

Nog ingrijpender was de beslissing, dat de pastor niet meer op de pastorie zou gaan wonen. Hoe belangrijk iemands fysieke aanwezigheid in de wijk is, werd duidelijk bij de massale belangstelling na het overlijden van koster Gerard Soesbergen, drie dagen voor Kerstmis 1988. Nooit, ook niet tijdens de nachtmis, was de kerk in die jaren voller: Gerard was vanaf 1951 een constante geweest.

Het adres van pater Spoor werd Brigittenstraat 15, aan de andere kant van de stad, waar ook het secretariaat van de Acht Mei Beweging is gevestigd. Helemaal zonder symboliek is dat domicilie niet, want mede door die deel-afwezigheid van de pastor kreeg de parochie steeds uitgesprokener Acht Mei-trekken, zoals meer werkgroepen, meer "zelfredzaamheid" en een vrijere liturgie.

Vooral dat laatste wekte, naast adhesie, ook weerstand, waardoor de parochie niet alleen de jeugd, maar ook nogal wat ouderen verspeelde. Voor hen was de katholieke herkenbaarheid, met name op de grote feesten, onvoldoende. En omdat het kerkelijk gehalte van de eredienst elders hoger lag en een overstap veel makkelijker werd gemaakt dan vroeger, veroorzaakte ook dit een aderlating. Verscheidene parochianen werden 'Gerardus-klanten', zoals dat genoemd werd. Dat verklaarde mede de hartekreet van de pastor over "een afnemend aantal mensen, dat helemaal meegaat in het kerkelijk jaar". We voegen ons misschien te weinig in de lijn van de traditie en dat breekt ons op. Het is overigens geen verschijnsel dat typisch is voor Oog in Al.

Pater Spoor werkte vanaf het begin stelselmatig en overtuigd aan meer zelfstandigheid van de parochianen. De kans dat de Nederlandse dominicanen (anno 2001 zijn het er nog amper honderd, met een gemiddelde leeftijd van boven de 65) een opvolger konden leveren werd immers steeds kleiner. Een

programma van verdieping en kadervorming, dat enkele jaren volop gelopen heeft, richtte zich op het gegeven, om met het verslag van de parochievergadering van 21 februari 1996 te spreken, dat "de parochianen zelf kunnen vieren en voorgangers leveren". In onze parochie is dat goed gelukt.

Het streven naar meer zelfstandigheid van de parochie was er ook op gericht, dat Carlos Spoor met een gerust hart afscheid zou kunnen nemen, immers in 1997 werd hij 65 jaar. Dat moment kwam in zekere zin op 1 januari 1998 toen Jorien Schippers als pastoraal werker werd aangesteld. De rol van Carlos veranderde van eindverantwoordelijke naar moderator, maar dat moest weer worden teruggedraaid toen Jorien al weer vertrok per november 1998.

Ondanks de inspanningen van het parochiebestuur kon pas per 1 februari 2000 Ber Leurink als eindverantwoordelijke worden aangesteld. Kort daarop kwam er een eind aan het moderatorschap van Carlos Spoor van onze parochie. Als moderator was hij priester en voorzitter van het parochiebestuur. Ruim een jaar lang heeft hij zijn verantwoordelijkheden nog vervuld gedurende de tijd, dat het Dominicaans Provincialaat bezig was te zoeken naar een andere moderator. Dat is niet gemakkelijk geweest want priesters Dominicanen liggen niet meer voor het oprapen. Per 1 maart 2001 is pater Jozef Essing uit Zwolle de priester en moderator en kon Carlos Spoor afscheid nemen.

Ber Leurink heeft als eindverantwoordelijke de opdracht de plaats van de parochie in de wijk te versterken, zeker ook gelet op de vele jonge gezinnen, en de banden met de Dominicusschool te verstevigen.

Van de zijde van het aartsbisdom verscheen in september 2001 de notitie: "Profileren in het parochiepastoraat". Daarin worden lijnen uitgezet om het pastoraat overal te vernieuwen, de beschikbare mensen zo efficiënt mogelijk te verdelen over de diverse werkvelden, en het oude parochiemodel, één parochie met één pastoor, los te laten. Dat is een revolutionaire verandering, waarop veel parochies, ook de onze, al zijn voorbereid door een intensievere samenwerking met buurtparochies.

Wat dat in de toekomst allemaal met zich mee zal brengen, is nog niet te overzien. Twee dingen kunnen we met zekerheid vaststellen. In een wijk die zulke logische geografische en sociale grenzen heeft, zal de parochiële aanpak zeker blijven bestaan. Iedere abstracte indeling in allerhande “velden” over de mensen en over de buurt heen zal een slag in de lucht zijn. Nabijheid is een maatschappelijk, maar ook een evangelisch goed. Het begrip “naaste” zul je letterlijk moeten blijven opvatten, ook pastoraal.

En het tweede dat vast lijkt te staan is dat de dominicaanse geest, die hier vijftig jaar vaardig is geweest, zeker zijn sporen zal nalaten, al kan ook hier nog niemand zeggen hoe. Het zijn meer dan sporen, het is de aanwezigheid van een actieve groep "lekendominicanen", op zoek naar de spiritualiteit van hun stichter en zijn orde, die ook zijn inbreng levert in de parochie. Die leken nemen geen genoegen met een passieve rol in de "Derde Orde", maar willen ook verantwoordelijkheid en bestuursbevoegdheid in de Nederlandse provincie van de dominicanen.

Ons kerkgebouw anno 2001

18. De toekomst in

In 2001 zijn vele van de eerste bewoners en parochianen van het Oog in Al van de twintigste eeuw niet meer onder ons. Deze jaren verhuizen velen bijvoorbeeld naar Park Welgelegen. De wijk verjongt zich zienderogen. De oude huizen blijken gewilde woningen met waardevolle originele details.

De laatste jaren is er veel veranderd. Er sluiten winkels zowel aan de Händelstraat als op het Herderplein. Daar was tot in de jaren zeventig zelfs een postagentschap en een kantoorboekhandel, in het pand van de snackbar. We kunnen ons amper voorstellen dat Albert Heijn eerst slechts een gewoon winkelpand had. Behalve deze zaak waren er nog andere supermarkten, zoals De Gruyter en tot 2000 nog de Spar en twee Vivo's, op de Beethovenlaan en aan het Herderplein. De firma Stamhuis had zelfs twee filialen. Het winkeltje in de Richard Hollaan, de slagerij vlak erbij op de hoek van de Mendelssohnstraat, de melkwinkels in de Goethelaan en op de hoek van de Mahlerstraat: de winkeliers hielden het lang vol. Je kon je te goed doen aan zoete lekkernijen bij chocolaterie Op de Beek, en voor van alles kon je bij Soesbergen terecht. Groente en fruit, brood, melk en zuivelwaren werden ook aan huis verkocht.

Achter de Byronstraat lag een kwekerij die moest wijken voor het alweer gesloten regionaal sorteercentrum van de posterijen. Sinds 2000 is het postkantoor aan de

Everard Meysterlaan geschiedenis. Erachter lag het magazijn van een kantoorboekhandel, waar je soms voor school Japans papier mocht ophalen. KPN Telecom, de Utrechtse recreatieschappen, een Arbo-dienst en een districtskantoor van Mitros, de huidige gemeentelijke woningdienst, zijn nieuwkomers op het bedrijventerrein aan de Kanaalweg. Er staat nog een pand van de verbandfabriek Spruyt, Hillen & Co. De bedrijvigheid van de sojafabriek valt in de kleine wijk erg op. Aanpassingen aan de fabriek hebben echter de protesten van omwonenden niet weggenomen. Dit heeft ertoe geleid dat uiteindelijk op 6 november 2001 het besluit viel de fabriek te sluiten. Wethouder Jet van de Berg van Leefbaar Utrecht maakte op die datum bekend dat de gemeente bereid is voor 37 miljoen gulden de fabriek per 1 mei 2002 uit te kopen. De opluchting in Oog in Al was groot.

Op het uitgestrekte terrein van het Militair Hospitaal was behalve een kantine ook een kapel gebouwd. Bij de gedeeltelijke overname van het complex door het Landelijk Dienstencentrum van de Samen-op-Wegkerken (SOW-kerken: Nederlands Hervormd, Gereformeerd en Luthers) werden beide gesloopt. In 2000 werd dit centrum feestelijk geopend.

Veel commotie ontstond in eerste instantie toen de komst van een Regionaal Opvangcentrum voor Asielzoekers duidelijk werd. De eerste jaren waren de asielzoekers gehuisvest in alle gebouwen van het matig onderhouden ziekenhuis. Na een opknapbeurt is het asielzoekerscentrum nu gevestigd in de kleinere helft van het voormalige ziekenhuis. Daarvoor moesten enkele honderden bewoners wel een periode op een schip in het Merwedekanaal doorbrengen. Een naar landelijke maatstaven grote groep vrijwilligers zet zich in voor het welzijn van deze vluchtelingen, door voor en met hen activiteiten te organiseren. Ook bij het jaarlijkse volleybaltoernooi aan de Händelstraat worden ze betrokken.

Drie bouwterreinen markeren in dit jubileumjaar van de parochie Oog in Al. De Dominicusschool breidt uit met nieuwe lokalen. In het najaar van 2001 begint de sloop van het eerste schoolgebouw aan het Beethovenplein. Op de plek van de school zal een gezondheidscentrum komen. Aan de noordkant van de wijk, op De Punt, staat Merwedestaete in de steigers, een appartementengebouw van dertien verdiepingen. Op de plek van het vroegere helikopterveldje bij het Militair Hospitaal is de nieuwbouw begonnen van het bejaardenhuis Rheyngaerde, nu nog in De Meern in de schaduw van de snelweg. Naast de nieuwbouw komen woningen voor senioren te staan. Verder is er een plan voor een sportpark bij de Cervanteslaan. Rheyngaerde, Merwedestaete, wie weet zelfs een nieuwe brug naar Leidsche Rijn: het aantal plannen doet denken aan de stichter van Oog in Al, Everard Meyster.

Oog in Al is een kleine wijk met veel scholen en kerken. Mensen wonen er in het groen. Actieve kerken en verenigingen als CJC en de wijkvereniging dragen bij aan het sociale leven. De succesvolle actie voor het behoud van de bibliotheek in het park is zomaar een voorbeeld hoe mensen betrokken zijn bij hun wijk. Zo zette men zich ook in voor de herbouw van de ingestorte theekoepel in het park. Een groep muziek- en toneeldocenten organiseert allerlei cursussen.

Veel mensen sporten bij CJC, velen lopen mee in de St. Maartensoptocht op 11 november. Een levendige wijk waarin CJC en de Dominicusparochie veertig en vijftig jaar jong zijn. Ze hebben beide een geschiedenis, meer dan in dit bestek te vertellen valt. De fototentoonstelling op 12 en 13 mei 2001 in de Dominicuskerk toonde hiervan het een en ander en er was nog een herkansing voor wie dit toen heeft gemist.

19. Gebruikte literatuur

1. *Voor de parochiegeschiedenis werd vooral het Memoriale benut dat pastor Bruens heeft bijgehouden van 1951 tot 1958. Verdere bronnen zijn gevonden in het HUA (Het Utrechts Archief)*
2. *M. Barnard, Rietveldgids Utrecht (Utrecht: Dienst Gemeentelijke Musea, 1987).*
3. *A. van Hulzen, Utrecht op oude foto's, II: Van de Weerd naar Tolsteeg (Den Haag 1978).*
4. *J.L. Lucassen, Naar de kusten van de Noordzee. Trekarbeid in Europees perspectief, 1600-1900 (2e dr., Gouda 1984).*
5. *J. de Meyere, Utrecht op schilderijen. Zes eeuwen topografische voorstellingen van de stad Utrecht (Utrecht 1988).*
6. *Monumentale kerkgebouwen. Een inventarisatie van kerkgebouwen uit de periode 1850 tot heden in Utrecht (Utrecht: Gemeentelijke Monumentencommissie, 1987).*
7. *E. Nijhof, P. Schrage en M. Sturkenboom, "De geesel van onzen tijd". Een onderzoek naar werklozenbeleid en werkloosheidsbeleving in de jaren dertig te Utrecht (Leiden 1983).*
8. *B. Olde Meijerink e.a. (ed.), Kastelen en ridderhofsteden in de provincie Utrecht (Utrecht 1995).*
9. *A. Pietersma e.a. (ed.), 'Een paradijs vol weelde'. Geschiedenis van de stad Utrecht (Utrecht 2000).*
10. *A.H.M. van Schaik, art. 'Everard Meyster (1617/1618-1697), de dolle jonker', in: Utrechtse biografieën I, J. Aalbers e.a. (ed.) (Amsterdam-Utrecht 1994) p. 114-118.*
11. *A. Storm van Leeuwen, 'Utrechtse zandpaden in de zeventiende eeuw (…)', Jaarboek Oud-Utrecht 2000, p. 5-51.*
12. *J.E.A.L. Struick, Utrecht door de eeuwen heen (4e dr., Utrecht-Antwerpen 1984).*
13. *Tentoonstellingscatalogus Utrecht in kaart gebracht, kartografie van de stad 1541-1990 (Utrecht: Gemeentelijke Archiefdienst/Centraal Museum, 1990).*
14. *C.C.S. Wilmer, Buitens binnen Utrecht. Voormalige buitenplaatsen in de gemeente Utrecht (Vianen 1982.*

Verantwoording

Bij het vijftigjarig wijdingsfeest van de Dominicuskerk leek het de redactie van GESPREK een goed idee een jubileumuitgave te verzorgen, die iets vertelt over de geschiedenis van wijk en parochie. Ze kon daarvoor beschikken over het werk van twee Oog in Allers - historici -, dr. Ton H.M.van Schaik en dr. Otto Vervaart. De verdeling tussen beiden is ruwweg dat de laatstgenoemde de wijk, en de eerste de parochie voor zijn rekening heeft genomen.

In ons blad verscheen in de periodes 1981 – 1986 en 1993 – 1994 een reeks van in totaal 22 artikelen van Ton van Schaik onder de titel “Uit de Oog-in-Alse kerkgeschiedenis”. Uit die reeks is hier een keus gemaakt. In mei 2001 werd in de Dominicuskerk een fototentoonstelling gehouden die nogal wat belangstellenden trok, en die daarom later nog eens is herhaald. Met het oog op die tentoonstelling schreef Otto Vervaart een historisch overzicht getiteld: “Oog in Al, van landgoed tot buitenwijk”. De tekst daarvan is hier in zijn geheel overgenomen. Ook de epiloog “De toekomst in” is eraan ontleend.

De volgorde, die we hebben aangehouden, is in hoofdzaak chronologisch. En omdat de wijk er eerder was dan de kerk, begint het verhaal met het buitenhuis van Everard Meyster, waarin het relaas van het godshuis aan de Händelstraat dan zijn plaats krijgt. De redacteuren van GESPREK danken de beide auteurs voor het beschikbaar stellen van hun teksten. Ze hopen dat veel Oog in Allers er met plezier in zullen lezen.

Utrecht, november 2001
De redactie van GESPREK

Prijs:	fl. 10.-- (tot 31 december 2001)
	€ 4.60 (na 1 januari 2002)
Giro:	578054
t.n.v.:	Penn. Parochiefonds St. Dominicus te Utrecht
o.v.v.:	Jubileumnummer

